

PAPER DETAILS

TITLE: Hemsirelik Egitiminde Bilgi Iletisim Teknolojilerinin (BIT) Kullanimi: Etik Sorunlara Bakis

AUTHORS: Dilek ERDEN

PAGES: 43-48

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2424937>

Hemşirelik Eğitiminde Bilgi İletişim Teknolojilerinin (BİT) Kullanımı: Etik Sorunlara Bakış

The Use of Information Communication Technologies (ICT) in Nursing Education: Overview of Ethical Issues

Dilek Erden¹ 

Geliş Tarihi (Received): 12.05.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 13.06.2022

Yayın Tarihi (Published): 25.06.2022

Öz: Son yıllarda bilgi iletişim teknolojileri hayatımızın vazgeçilmez unsuru haline gelmiş ve eğitimde de etkisini göstermiştir. Hemşirelik eğitiminde doğru ve güncel bilgileri elde etme, tutum ve beceri kazanma sürecinde bilgi iletişim teknolojilerinden yararlanılmaktadır ancak bu teknolojilerin kullanımı bazı etik sorunları doğurmuştur. Etik sorunlar karşısında bilgi iletişim teknolojilerinin doğru ve yasal kullanımı için hemşirelik eğitiminde etik davranış oluşturulması gerekliliği yadsınamaz bir gerçektir. Hemşirelik öğrencilerinin bilgi iletişim teknolojilerini doğru kullanabilmesi için güvenlik ve mahremiyet, fikri mülkiyet hakkı, telif hakkı ve doğruluk gibi etik davranışlar geliştirmeleri gerekmektedir. Hemşirelik eğitiminde etik davranış oluşturma süreci öğrenciyi merkeze alan, aktif öğrenme yöntemlerinin kullanıldığı eğitim yaklaşımları ile mümkündür. Bu bağlamda derlemede hemşirelik eğitiminde bilgi iletişim teknolojileri kullanımı sırasında oluşan etik sorunların üzerinde durulması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bilgi Teknolojileri, Etik, Hemşirelik Eğitimi.

&

Abstract: In recent years, information and communication technologies have become an indispensable part of our lives and have also shown their effect in education. Information and communication technologies are used in the process of obtaining accurate and up-to-date information and gaining attitudes and skills in nursing education, but the use of these technologies has caused some ethical problems. It is an undeniable fact that ethical behavior should be established in nursing education for the correct and legal use of information and communication technologies regarding ethical problems. Nursing students need to develop ethical behaviors such as security and privacy, intellectual property rights, copyright and accuracy in order to use information and communication technologies correctly. The process of creating ethical behavior in nursing education is possible with educational approaches that use active learning methods which put the student at the center. In this context, it is aimed to focus on the ethical problems in the study that occur during the use of information and communication technologies in nursing education.

Keywords: Ethic, Information Technologies, Nursing Education.

Atıf/Cite as: Erden D. Hemşirelik Eğitiminde Bilgi İletişim Teknolojilerinin (BİT) Kullanımı: Etik Sorunlara Bakış. Abant Sağlık Bilimleri ve Teknolojileri Dergisi, 2022;2(1):43-8.

İntihal-Plagiarizm/Etik-Ethic: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelenmiş ve intihal içermediği, araştırma ve yayın etiğine uyulduğu teyit edilmiştir. / This article has been reviewed by at least two referees and it has been confirmed that it is plagiarism-free and complies with research and publication ethics. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/sabited/policy>

Copyright © Published by Bolu Abant İzzet Baysal University, Since 2000 – Bolu

¹ Uzm. Hem. Dilek Erden, İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Hemşirelikte Eğitim Anabilim Dalı, Doktora öğrencisi derden@nku.edu.tr.

Giriş

Günümüzde hızla yaygınlaşan bilgi iletişim teknolojileri (BİT), eğitim alanında vazgeçilmez konuma gelmiştir. BİT bilginin; oluşturulması, işlenmesi, düzenli ve sistemli olarak saklanması, hızlı ve doğru şekilde erişimi, gerekli görüldüğünde paylaşılmasında yararlanılan tüm iletişim ve bilgisayar teknolojileridir (1). BİT öğrenciye; bilgiyi yapılandırma, öğrenme fırsatlarına erişim, öğrenme hedeflerine ulaşma, sorun çözme stratejileri geliştirme, yararlı ve yaratıcı fikirler geliştirme, iletişim kurma, iş birliği içinde olma gibi fırsatlar sunmaktadır (2). Aynı zamanda 21.yüzyılda yaşanan toplumsal, ekonomik, teknolojik gelişim ve değişimler nedeniyle öğrencilerden eleştirel düşünme, iş birliği içinde olma, girişimcilik, üretkenlik gibi yaşam becerilerine sahip olması beklenmektedir (3). Öğrencilerin bu yeterliliklere daha kolay ulaşabilmesi adına, eğitim ortamları BİT gibi çağdaş eğitim teknolojileri ile yapılandırılmaktadır (4). BİT 'nin eğitimde getirdiği bu yenilikler beraberinde güvenlik ve mahremiyet, doğruluk, fikri mülkiyet hakkı ve telif hakkı ihlali gibi bazı etik sorunları da doğurmuştur (5,6). Etik sorunlara dair yeni çözümler geliştirmek kaçınılmaz bir gereksinim olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu süreçte ilk aşamada etik sorunların tanımlanarak bir farkındalık oluşturulması ve çözümüne ilişkin çok yönlü inceleme yapılması gerekmektedir. Bilgi iletişim teknolojilerinin etik standartlar dâhilinde kullanımını sağlayabilmek için uygun politikalar geliştirmek ve kullanıcıları bu konuda bilinçlendirmek son derece önemlidir (7). Derlemede hemşirelik eğitiminde BİT kullanılırken karşılan etik sorunları ele alma amaçlanmıştır.

Hemşirelik Eğitiminde Bilgi İletişim Teknolojilerinin Kullanımı

Bilgi ve teknolojik gelişmeler hemşirelik eğitimini büyük oranda etkilemiştir. Sürekli gelişim gösteren sağlık bakım hizmetlerinde gelecekte görev alacak hemşirelik öğrencisinin, gerekli yeterliliklere sahip olmalarında teknoloji kullanımı kaçınılmaz olmuştur (8). Hemşirelik eğitiminde; alana özgü bilimsel bilgi içeriğinin daha da karmaşıklaşması, öğrenci sayısının artması sonucu klinik uygulama alanı eksikliği yaşanması, hasta güvenliğini sağlama adına klinik uygulama öncesi yeterli bilgi, tutum ve beceri kazandırma gerekliliği nedenleriyle çeşitli öğretim yöntem ve teknikler kullanılmaktadır. BİT; öğrencide ilgi ve motivasyon arttırmasının yanı sıra bilgiye kolay erişim sağlamadaki rolü ile öğrenme ortamlarında tercih edilmektedir (8-12). Aynı zamanda yenilikçi öğrenme yaklaşımlarının gelişimi de öğrenme ortamlarının BİT ile yapılandırılmasını teşvik etmiştir (13). BİT 'nin öğretme-öğrenme sürecinde yer almasının; bilgiyi yapılandırma, üst düzey öğrenme becerilerini geliştirme ve akademik başarı üzerinde olumlu etkileri olmuştur. Bununla birlikte BİT öğrencinin gereksinimleri doğrultusunda algılama ve anlama hızına göre çalışmasına imkân tanıyan bireysel öğrenme alanı yaratmaktadır. Bu durum öğrencilerin öğrenme ortamında sorumluluk almasına katkı sağlamaktadır (14,15) BİT; hemşire eğitimcilerde de araştırma, doğru bilgiye ulaşma ve sürekli öğrenme ihtiyaçlarını karşılayan seçenekler sunmaktadır. Hemşire ve hemşirelik öğrencilerine; öğrenme, öğrendiği bilgileri akranları ile paylaşma, dünyadaki meslektaşlarıyla iletişim ve iş birliği içerisinde bulunma olanağı sağlamıştır (3,16). Hemşirelik eğitiminde kullanılan başlıca BİT kaynakları; öğretim videoları, mobil araçlar, web-sertifikalı eğitimler, uzaktan eğitimler, simülasyon sınıfları, çevrimiçi kurslar, çevrimiçi e-kitaplar, bloglar, YouTube ve çevrimiçi oyun videolarıdır. Günümüzde simülasyon sınıfları, uzaktan eğitimler ve çevrimiçi kurslar yaygın ve etkin olarak kullanılan BİT kaynaklarıdır. Bloglar ise 26 yaş altı gençlerin %82'si tarafından takip edilmekte, YouTube 18-24 yaş arası gençlerin %96'sı tarafından yaygın olarak kullanılmaktadır (17,13). Tüm dünyayı etkisine alan pandemi sürecinin yönetiminde uygulanan toplumsal izolasyon ile bu teknolojiler hemşirelik eğitiminde de giderek daha fazla önem kazanmıştır. Bu durum karşısında hemşire eğitimci ve öğrencilerin etik sorumlulukları artmıştır.

Etik ve Yasal Boyut

Etik; sorunlara ışık tutan, davranışları yönlendiren ve kuramlar geliştiren bilimsel bir alandır (18,19). Günümüzde BİT kullanımı sırasında karşılaşılabilecek etik sorunlara ışık tutan ortak etik kuralların olmasının yanı sıra her ülkenin mevcut kendi etik kullanım kuralları mevcuttur. Amerika'daki, ACM (Association for Computing Machinery), DPMA (Data Processing Management Association), IEEE (The Institute of Electrical and Electronics Engineer), ICCP (Institute for Certification of Computer Professionals),

ITAA (Information Technology Association of America) ve İngiltere'deki BCS (British Computer Society) adlı profesyonel topluluklar bu konuda en ciddi çalışmaları yapan kuruluşlardır (20,21). Ülkemizde Türkiye Bilişim Vakfı (TBV)'nın bilişim mesleği ahlak ilkeleri mevcuttur (22). Ayrıca ülkemizde Türk Ceza Kanunu'nun 243. maddesi "bilişim sistemine girme veya orada kalma suçu", 244. maddesi "sistemi, engelleme, bozma ve verileri yok etme suçu", 245. maddesi "banka ve kredi kartlarını kötüye kullanma suçu" kapsamında düzenlemeleri içermektedir (23). Bilişim suçlarına yönelik en kapsayıcı hukuksal düzenlemeler Türk Ceza Kanunu ile yapılmasına rağmen her geçen gün hızla gelişen BİT 'ne karşı aynı hızda kanuni düzenlemelerin geliştirilmesi mümkün olmayabilir. Bu durum karşısında toplumun hukuki yaptırımlar ve düzenlemeler hakkında bilinçlendirilmesi, suçların işlenmesine yönelik caydırıcı olabilecektir (24).

Son yıllarda hemşirelik eğitiminde BİT'nin etkin olarak kullanılması beraberinde bazı etik sorunları arttırmıştır. BİT kullanımında karşılaşılan başlıca etik sorunlar; doğruluk, güvenlik ve mahremiyet, fikri mülkiyet hakkı, telif hakkı, kurumsal ve kişisel hakların ihlal edilmesidir (5,6).

Doğruluk; bilginin hızla yayıldığı bir ortamda doğruluk oldukça önemlidir. Bu yüzden gerek hemşire eğitimciler gerekse hemşirelik öğrencileri tarafından dijital bir ortamda elde edilen yayının güvenilirliği oldukça önemlidir. Eğitim sürecinde yararlanılacak eserlerdeki bilgilerin doğruluğu, gönderiye ait yazar bilgisi, yayın tarihi, yayınlanan kaynağın güvenilirliğinin incelenerek kullanılması gerekir (5).

Telif haklarına uyma; telif hakları bilgi, fikir ve sanat eserlerinin hukuken koruma altına alınmasıdır. BİT kullanımının giderek yaygınlaşması ile eserlere dijital ortamlarda ulaşmak, kaydetmek ve çoğaltmak kolaylaşmıştır. Bu durum telif haklarının hukuken korunması için yeni teknolojik olanakları ortaya çıkarmıştır. Son yıllarda dijital filigran gibi teknolojik çözümler telif haklarının korunması amaçlı kullanılmakta böylece yasa dışı kullanım ve çoğaltmaları engelleme amaçlanmaktadır (6,25). Hemşire eğitimciler ve öğrenciler eğitim sürecinde internet ortamındaki içeriklerden faydalanmakta ve kendileri içerik oluşturmaktadır. Bu durumda kullanılan içeriklerin orijinal olmasına ve direkt alıntı yapılmamasına dikkat edilmelidir. Eğitimlerde kullanılan eserlerin ayrıntılı kaynak bilgisi içerikte mutlaka verilmelidir. Eğitim sürecinde yararlanılan resim, video, linkler orijinal olmalı alıntı yapıldığı takdirde ilgili kaynağa mutlaka atıf yapılmalıdır (6).

Fikri mülkiyet hakkı; her türlü bilgi, fikir ve emek sonucunda yaratılan eserler üzerinde hakkı bulunan kişilere tanınan haklardır. Bireyler yarattıkları eserler üzerinde fikri hakka sahiptirler ve eserlerin sorumluluğu kendilerine aittir. BİT aracılığıyla eserlerin izinsiz, kaynak gösterilmeden alınması ve çoğaltılmasının kolaylaşması ile eser sahiplerinin fikri mülkiyet hakları tehlikeye girebilmektedir (26). Aynı zamanda eserler BİT aracılığıyla uluslararası platformlarda paylaşılmakta ve fikri mülkiyet hakkı kapsamındaki kanunların ülkeden ülkeye farklılık göstermesi eser sahipleri için büyük bir çıkmaz yaratmaktadır. Ülkemizde ise telif hakları yasası aslında 5846 sayılı "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu" ile korumaya alınmış ve 1951 yılında yürürlüğe girmiştir (27). Kanunda madde 22'de "Bir eserin aslını veya kopyalarını, herhangi bir şekil veya yöntemle, tamamen veya kısmen, doğrudan veya dolaylı, geçici veya sürekli olarak çoğaltma hakkı münhasıran eser sahibine aittir" ibaresi yer almaktadır. Ayrıca eğitim amacıyla da kullanılan her türlü eserde sahibinin belirtilmesi gereklidir. "Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu Madde 33: Yayınlanmış bir eserin; tüm eğitim ve öğretim kurumlarında, yüz yüze eğitim ve öğretim maksadıyla doğrudan veya dolaylı kâr amacı gütmeksizin temsili, eser sahibinin ve eserin adının mutlak şekilde açıklanması şartıyla serbesttir." belirtmektedir. Bu bağlamda hemşirelik eğitiminde içerik oluştururken tüm eserlerin adı ve sahibinin kaynak olarak gösterilmesi, esere içerikte atıf yapılması gerekmektedir.

Güvenlik ve mahremiyet; BİT teknolojileri kullanılırken elde edilen her bilgi ile ilgili kişisel mahremiyete özen gösterme ve saygılı davranma gereklidir (6). BİT kullanımı sırasında en çok karşılaşılan sorunların başında güvenlik ve mahremiyet ihlali göze çarpmaktadır. Tortop (2000)'e göre bilgi gizliliğinin elektronik ortamda ihlal edilmemesi dikkat edilmesi gereken durumların başında gelmektedir (28). Örneğin; kişisel sağlık bilgileri BİT ile farklı kişilerin eline geçebilir ve kopyalanabilir. Anayasa ile güvence altına alınan bireysel mahremiyet kapsamında elde edilen kişisel sağlık verileri, BİT aracılığıyla kıtalar arası taşınabilir. Böyle bir durumda bireylerin güvenlik ve mahremiyetine gelebilecek herhangi olumsuz duruma karşı hukukî,

politik ve sosyo-kültürel açıdan düzenlemelere ihtiyaç duyulduğu açıktır (29). Aynı zamanda sosyal ortamda güvenlik ve mahremiyetin ihlaline karşı bireysel olarak internet ortamında paylaşılan fotoğraf ve videoların güvenliğine dikkat edilmelidir. Sosyal ağlara bağlanırken şifre kullanılmalı, şifre oluştururken yüksek güvenliqli şifreler oluşturmaya özen gösterilmelidir (25).

Hemşirelik öğrencileri klinik eğitimleri sırasında hastanın tedavi ve bakımına aktif olarak katılmaktadır. Bu durum klinik eğitim sürecinde hemşirelik öğrencilerinin hastanın kişisel sağlık verilerine ulaşmasını kolaylaştırmaktadır. Hemşirelik öğrencilerinin mesleki eğitimleri sürecinde kliniklerde hastanın güvenliği ve mahremiyetine özen göstermesi, kişisel sağlık verilerini herhangi bir ortamda paylaşmaması başlıca etik sorumluluğudur (30,31). Aynı zamanda hemşirelik eğitimcileri ve öğrencileri internet ortamında da yüksek güvenliqli şifreler kullanmaya özen göstermelidir.

Kurumsal ve kişisel haklar; internet ortamında yer alan bilginin veya eserin telif haklarını gösteren ifadeler bulunmasa dahi kullanılan bilginin kaynağı mutlaka belirtilmelidir. Kullanılan bilgi bir kurum veya üniversitenin web sayfasında olsa da içerik hazırlayan ile ilgili bir bilginin mevcudiyeti kontrol edilmelidir. Tasarım aşamasında sayfa içerik uzmanlarına ait çalışmalar, ilgili üniversitenin veya kurumun telif hakkı kapsamına girmektedir. Sayfa içerik uzmanları ilgili kurumla telif hakkına dair anlaşma imzalamaktadırlar (6). Bu durumda eserin kaynak bilgisinde ilgili kurumun veya üniversitenin de yer alması gerekmektedir.

Yazılım ve lisans hakları; eğer bilgi bir yazılım ise veya bir CD ortamında bulunuyorsa kesinlikle kaynağı belirtilmelidir. Özellikle bilginin dağıtılması gerekiyorsa yazılımların orijinal CD'lerinin alınma, izinsiz kopyalanma ve dağıtımına imkân verilmemelidir. Aynı zamanda dersler için kullanılan materyaller üniversite kütüphanelerinde veya diğer ortamlarda bulunsada dahi tüm öğrencilerden kaynakların orijinallerini almaları, kopyalama ve çoğaltma yapmamaları istenmelidir (6). Hemşire eğitimcileri ve öğrenciler ders sürecinde orijinal kaynak kullanma hususunda gerekli hassasiyeti göstermelidir.

Hemşirelik eğitiminde bilgi iletişim teknolojilerinin doğru kullanılması etik eğitimi ile mümkündür. Özlem (2016) ve Gül ve ark. (2013) çalışmalarında, hemşirelik eğitim müfredatında verilen etik derslerin etik karar verme düzeyinde olumlu etkiler sağladığını bildirmişlerdir (32,33). Karabulut Demir (2015), Kırca ve ark. (2020) ve Ordu (2019) çalışmalarında, hemşirelikte etik eğitimi sürecinde interaktif yöntemlerin kullanılmasının önemini vurgulamışlardır (34-36). Literatürler ışığında öğreneni merkeze alan, aktif öğrenme yöntemlerinin kullanıldığı yaklaşımlar, hemşirelik öğrencilerinin sorgulayarak öğrenmesini sağlamakta ve etik davranış geliştirmeleri üzerine olumlu yönde etkiler yaratmaktadır. Bu durum hemşirelikte eğitim ortamında bilgi teknolojilerine dair etik davranışlar geliştirilmesi amacıyla, öğrenciyi eğitimin merkezine alan, etkileşimli öğrenme yöntemleri kullanılmasını zorunlu kılmaktadır (37,38).

Sonuç ve Öneriler

Sonuç olarak; gelişen bilgi iletişim teknolojileri hayatımızın her anında yer almaya başlamış ve eğitimde de etkisini göstermiştir. Hemşirelik eğitiminde doğru ve güncel bilgiler elde etme ile mekândan bağımsız olarak kolay ve hızlı biçimde bilgiye ulaşma ihtiyacı, bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımını arttırmakta ve bu durum doğru ve yasal kullanım gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bilgi teknolojilerinin kullanılmasında etik davranış biçiminin oluşturulması yadsınamaz bir gerçektir.

Öneriler;

- Bilgi iletişim teknolojilerinin doğru kullanılması amacıyla hemşirelik eğitiminde öğrenci merkezli öğrenme yaklaşımlarına yer verilmesi,
- Eğitim teknolojilerinin yasal ve etik olarak doğru kullanılması adına eğitimci eğitimlerinin yaygınlaştırılması,
- Bilgi iletişim teknolojilerinin etik bir şekilde kullanımını teşvik etmek için hemşirelik eğitim müfredatının yapılandırılması önerilebilir.

Kaynaklar

1. Vural B, Sabuncuoğlu A. Bilgi iletişim teknolojileri ve ütopyan bakış açısı. *Selçuk İletişim*, 2008; 5(3):5-19.
2. International Society for Technology in Education, 2005. <https://www.iste.org/standards/iste-standards-for-teachers>. Erişim: 8.6.2022
3. Cansoy R. Uluslararası çerçevelere göre 21.yüzyıl becerileri ve eğitim sisteminde kazandırılması. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 2018;7(4):3112-34.
4. Para D, Reis Z. Eğitimde Bilişim Teknolojileri Kullanılması: Kimyada Su Döngüsü. Akademik Bilişim'09-XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri. Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, 2009.
5. Gökçearslan Ş. Eğitimde bilişim teknolojileri 1-2, edt. Şahin S, Pegem Akademi Yayıncılık, Ankara, 2017
6. Yalın H. İnternet temelli eğitim. Nobel Tıp Kitabevi, Ankara, 2008
7. Torun E. Bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımında etik olmayan davranışların modellenmesi. *Erciyes İletişim dergisi*, 2014;3(3):56-70
8. Şenyuva E. Teknolojik gelişmelerin hemşirelik eğitimine yansımaları. *FNJN Florence Nightingale Journal of Nursing*, 2019;27(1):79-90.
9. Görüş S, Bilgi N, Bayındır S.D. Hemşirelik eğitiminde simülasyon kullanımı. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 2014;4(2):25-9.
10. American Association of Colleges of Nursing. White paper. Faculty shortages in baccalaureate and graduate nursing programs: Scope of the problem and strategies for expanding the supply, Washington, DC, 2005
11. Şahin G., Başak T. Sanal hasta simülasyon uygulamasının hemşirelik öğrencilerinin klinik karar verme ve problem çözme becerilerine etkisi. *J Educ Res Nurs*, 2021;18(2):118-22.
12. Yükseköğretim Kurulu. "Hemşirelik Lisans Eğitimi Çalıştayı" Ankara, 2017. https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/Hemsirelik_Lisans_Egitimi_Calistayi_Sonuc_Raporu.pdf. Erişim: 9.6.2022
13. Chao L, Huang H, Ni L, Tsai C, et al. Construction and application of innovative education technology strategies in nursing. *Hu Li Za Zhi*, 2017;64(6):26-33.
14. Kaya H, Işık B. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin (BİT) öğretme-öğrenme sürecine entegrasyonunda hemşire eğitimcilerin rolü. *İ.Ü.F.N. Hem. Dergisi*, 2011; 19(3):203-9.
15. Tezci E. Attitudes and knowledge level of teachers in ICT use: The case of Turkish teachers. *International Journal of Human Sciences*, 2010; 7(2):19-44.
16. Yüksekdağ B. Hemşirelik eğitiminde bilgisayar teknolojisinin kullanımı. *AUAd*, 2015;1(1):103-18.
17. Şenyuva E. Sağlık eğitiminde bilişim teknolojilerinin kullanımı: güçlü ve zayıf yönler. *Türkiye Klinikleri J Nurs Sci*, 2021;13(4):994-1004.
18. Burhardt M, Nathaniel A, Çağdaş hemşirelikte etik, çev. edt. Alpar Ş, İstanbul Tıp Kitabevi, 2013.
19. Bardakçı S, Keser H. Bilişim teknolojilerinin eğitime entegrasyonu. Nobel Tıp Kitabevi, Ankara, 2017
20. Rogerson S. Ethics and ICT. *Oxford Handbook Online*, 2011

21. Erdem Z. Öğretmen adaylarının bilişim teknolojilerini kullanımlarının etik açıdan değerlendirilmesi. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, 2008.
22. Türkiye Bilişim Vakfı. <http://www.tbv.org.tr/>, Erişim: 23.04.2022
23. Türkiye Bilişim Hukuku. <https://internet.btk.gov.tr/turkiye-de-bilisim-hukuku> Erişim: 23.04.2022
24. Yazıcı N. Türk Ceza Hukukunda Bilişim Suçları (Tck. M. 243-244 ve 245). Yüksek Lisans Tezi. Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, 2021.
25. Günbatar M. Eğitimde bilişim teknolojileri. Edt. Şahin S. Pegem Akademi, 2017.
26. Sağsan M. Sanal âlemde hak arayışları: İnternet’te telif hakkı sorununun boyutlarına kısa bir bakış. Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi, 2002;2:117-23.
27. Fikir ve Sanat Eserler Kanunu. <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.5846-20141212.pdf>. Erişim: 23.04.2022
28. Tortop, N. Çağımızın önemli sorunu: Kişisel bilgilerin güvenliği sorunu. Amme İdaresi Dergisi, 2000;33(3):1-14.
29. Okmeydanı S. Yeni iletişim teknolojilerini sorgulamak: etik, güvenlik ve mahremiyetin kesiştiği nokta. Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi, 2017.
30. Kurt D. Hemşirelik öğrencilerinde mahremiyet bilinci ve etik duyarlılık, Türkiye Biyoetik Dergisi, 2021;8(3):144-53.
31. Büyük Tural E, Baydın Ünalı N. Hemşirelik öğrencilerinin etik duyarlılıkları ile kişisel sağlık verilerinin kayıt ve korunmasına yönelik tutumları arasındaki ilişki. Türkiye Biyoetik Dergisi, 2020;7(4):198-210.
32. Özlem M. Etik eğitim programının hemşirelerin etik karar verebilme düzeyine etkisi. Yüksek Lisans Tezi. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2016.
33. Gül Ş, Aşiret G, Kahraman B, Devrez N, Büken N. Etik dersi alan ve almayan hemşirelik öğrencilerinin etik karar verebilme düzeylerinin incelenmesi. Hemşirelikte Araştırma Geliştirme Dergisi, 2013;15(1):23-31.
34. Karabulut Demir S. Hemşirelikte etik eğitimi ve örnek bir müfredat geliştirme. Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, 2015.
35. Kırca N, Bademli K, Özgönül M. Öğrenci hemşirelerin etik değerlere yatkınlık durumlarının belirlenmesi. Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 2020;23(3):410-7.
36. Ordu Y. Hemşirelik öğrencilerinin etik farkındalık düzeylerinin belirlenmesi üzerine yapılan çalışmaların incelenmesi. Türkiye Biyoetik Dergisi, 2019;6(3):116-21.
37. Dedeoğlu G. Etik ve bilişim. Etki Yayınevi, İzmir, 2009.
38. Olcott Jr. Farran, Gallardo Echenique, Martínez. Ethics and education in the digital age: global perspectives and strategies for local transformation in Catalonia. Universities and Knowledge Society Journal, 2015;12(122):59-72.